

Minu vanaisa mälestused kadrise kändmisest

Minu vanaisa Laido Laaser sai novembris 73-aastaseks. Käisime tal Jõgevamaal Laiusel külas ja uurisime, kuidas olid santimisega lood tema lapsepõlves. Vanaisa rääkis, et tema lapsepõlves ei käinud santimas lapsed nagu praegu, vaid täiskasvanud inimesed, peamiselt ikka noored. 1964. aasta paiku oli vanaisa umbes 20-aastane ja tal on sellest kadrise kändmisest eredad mälestused. Kuna talud olid hajali, vahemaad pikad ja talust tallu käimine võttis palju aega, siis kutsuti appi Jako isa Saksa traktoril, millel oli lohisti taga. Poisid olid riietunud naisteks ja neid meesteks ja roniti lohisti peale. Kui oli juba tükk aega sanditud, jõuti metskonna juurde. Seal tuli teine santijate kamp vastu, algas äge jõukatsumine, sest keegi ei tahtnud oma noosist loobuda. Kuna vanaisa kamp oli suurem, hakkasid vastased alla jääma. Siis tabas keegi vastastest viguri ära ja hüüdis: „Ärge võtke suuri eitesid, võtke parem väikesi vanamehi!“ Kakeldi edasi, kuni lõpuks vanaisa kamp võitis ja nad said teise kamba saagi endale.

Vanaisa riietas end naisterahvaks, dressid keris põlvini üles, pani seeliku selga, tõmbas vana jope peale ja rätiku pähe. Ta mäletas, et oli väga külm ilm ja tal jalad külmetasid. Ehk oli üks põhjus ka kakluses higistamine, igatahes jäi vanaisa tollest korrast päris haigeks. Tagantjärele targutati – ega naisterahva elu pole kerge, näe, teine on ühe õhtu seelikuga käimise pärast kolm nädalat haige. Tol ajal olid 25. novembri paiku päris külmad ilmad. Maa oli külmunud. Santidele anti kaasa põhiliselt õunu, harvem saia, pirukaid, veel harvemini komme. Kommidest jagati hernekomme. Üks üksik õel vanamees viskas hernekommid tuppa laiali öeldes: „Korjake, mardid!“

Vanaisa Laido Laaseri mälestusi kogus Triinu Kull.

Palupera Põhikool, 8 kl.

Juhendas ema Liina Laaser.

05.12.2018

LUGU SELLEST, KUIDAS IISAKU LAPSED PÄRIMUST AU SEES HOIAVAD

2018. aasta sügisel tuli Iisaku lasteaia õpetajatel mõtte teha kogu lasteaia pere mardisantideks ja sõita külla kuulsa puidupiirkonna Avinurme lasteaia perele. Mõeldud – tehtud. Kõik Iisaku lasteaia lapsed (kolm rühma – Lepatriinud, Jaaniussid ning Mesimummid, kokku 40 last) korjati kokku ja pandigi 8. novembri hommikul onu Tõnu bussi peale, kaasas külakost ja korvitäis martidele kohaseid kilina-kolina pille, akordion ja jauram ikka ka, et lauludesse rohkem särtsu lisada. Ja sõit Avinurme poole võis alata. Bussis tehti veel viimaseid ettevalmistusi. Mardiema (õpetaja Leila) võlus grimmi abil mardisale (kelleks oli õpetaja Riina) uhke keeruga vuntsid ja martsaareliku habemetuti. No täitsa kobe mardis kukkus välja. Oli juba jupp aega rahulikult sõidetud, kui kostis kellegi ärev karjatus: „No kes selle Lible bussi laskis?“ Libleks peetu peas oli tõepoolest liblelik läki-läki, mütsi kõrvad lustlikult laperdamas. Lible (tema tegelik nimi on küll Ilona) kostis, et tema läheb igatahes pidusse. Üks toredamaid mardiriietuse stiilinäiteid oli veel 2-aastase Gustavi seljas – kasukas tema isa lapsepõlvest nii nagu nostalgilisel nõukaajal lapsed neid kandsid. See pruun kasukas ja samas toonis karvamüts tegid pisikesest Gustavist eheda mardisandi. Peomeeleolu hakkas bussis tuure koguma ja naljad lendama, kui kostis erutatud hääl: „Appi, mardititt jäi maha!!!“ Hääl kuulus mardiemale, kes sai kohe kuulda repliike stiilis: „No kuidas küll nii, ise veel aasta ema...“ Tagasi aga bussi ei pööratud ja sõit Avinurme poole jätkus hoogsalt.

Avinurme lasteaia pererahvas juba ootaski meid ning mardisandid võeti lahkesti vastu. Mardid hakkasid muidugi vana kombe kohaselt pererahva tarkust „katsuma“ mõistatuste abil. Õigesti vastanutele jagati mardiema käsitöökotist auhinnaks helkureid. Juhhei! Siis õpetasid mardid pererahvale ühe nipi, mida teha kurva tuju korral: tuleb lihtsalt laulda „rõõmumantrat“. Nii lihtne see ongi! Ja muidugi pidi martidel kaasas olema kelluke. Meil olid sedapuhku Tiibeti kellad – *tingsha*’d, mille abil said usutavasti ruumid ja inimesed energeetiliselt puhtamaks. Vähemalt lootma peab!

Pererahva tarkust katsusime veel numbrite tundmises. Numbreid pidi tundma ühest viieni. Numbri järgi pidi leidma sama arvu (ühest viieni) tantsupartnereid, kellega koos tantsu vihtuda. Sest kes siis ei teaks, et mardipäeval peab tantsu pörutama, nii et maa must. Mart tantsib, maa müriseb, mart hüppab, põrand põriseb. Ja nüüd siis kõige olulisem martide missioon:

Mart pole väljas saama peal

Mart toob õnne ja ka head

Mart pole tulnud sööma pärast

Mart pole tulnud jooma pärast

Mart tuli eluõnne pärast

Kuidas meie siis õnne jagasime? Oi, meil oli eelnevalt lausa diskussioon „õnnistamise“ teemal: kas vitsutada viljavihkudega pererahvas kõik läbi või visata nende elamine kuivatatud herneid ja vilja täis, mida oleks siis veel hea ka järgmise aasta jõululaupäeval põrandalt leida.

Vaagisime ühte ja teist varianti. Mõlemad tundusid piisavalt head ja köitvad, kuid lõpuks jäi peale siiski herneste viskamine, sest... vaimusilmas ilmus meile hoiatav hääleke: aga kui mõni laps tõlgendab vitsutamist valesti, läheb õhtul koju ja teatab õhinal: ma sain täna peksta! Või muud sellist jubedust! Oo õudust, hakka siis lastekaitseaktivistidega maid ja puid jagama. Oh ajad, oh kombes. Tuleb välja,

et lihtsat asja võib mõista ka hoopis teisiti. Igatahes otsustasime , et meie igaks juhuks vitsutama ei hakka. Kuid õnne jagasime ikkagi. Ja kõik, kes vähegi tahtsid ja viitsid pörandalt õnneteri noppida, said sellest õnnest osa. Anniks pandi meile ilusasse laastukorvi (kuulus Avinurme puiduait!) suur mahlane melon ja muudki head-paremat. Suur tänu pererahvale marte vastu võtmast! Koju lisakusse naastes, oli selline imelik tunne sees, et sellest marditrallist jäi veel kuidagi nagu väheks... Ja sündiski otsus, et me ei tule veel oma rollist välja. (Ja koju me ei läe, ei läe, ei läe...) Haarasime oma pillid ja mõne lapse kaasa ning suundusime majanaabrite (kelleks on juhtumisi Alutaguse vallavalitsus) ukse taha laulma. Laulu peale avanesid koridoris siin-seal ukсед, millest hakkas välja pudenema uudishimulikke vallatöötajaid. Tõsi küll, kõik juhtusid olema naised. Huvitav, kus mehed olid? Ilmselt tähtsaid vallaasju ajamas. Tegime oma selgeks õpitud kultuuriprogrammi ka vallavalitsuse töötajate ees läbi. Muuhulgas kontrollisime ka nende numbrite tundmist. Vastutasuks kogesime heasoovlikke ja naerusuiseid pilke. Üheks meeldejäävaimaks hetkeks oli see, kui mahavisatud õnne peale viskus üks vallatöötaja pörandale kõhuli ja kraapis käte-jalgadega nii palju õnne kui jaksas. Loodame, et mardipäeva õnne jätkub terveks aastaks!

Meeli Öunap, lisaku

„Märka marti“. Meenutusi mardi- ja kadrisandis käimistest eelmise sajandi lõpus.

Pärimuskultuur on saanud pärimuseks viimastel aastakümnetel. Veel seitsmekümnendatel ja kaheksakümnendatel aastatel, millest mul on lapse- ja neiuema mälestused, olid mardi- ja kadripäev rahva seas oodatud sündmused ja sanditamistesse olid haaratud nii lapsed, noored kui ka täiskasvanud.

Arvan, et üks mälestuväärsematest mardipäevadest minu elus võis olla 1972. aastal, kui olin 9-aastane. Elasime toona Põlvas – aadressil Oktoobri tänav 38 (praegune Kesk) – viiekordses majas. Sõbrustasime majas kõigi enam-vähem omaealiste lastega ja võtsime suuremate laste eeskujul ette igasuguseid põnevaid asju (näiteks pesime maja kõigis trepikodades puhtaks trepid ja käsipuud, tegime endile „roheline patrulli“ käesidemed ja käisime majataguse „meie metsa“ puhtust kontrollimas, kus asus ka meie kõige olulisem mängukoht, ja palju, palju muudki). 1972. aastal plaanisime minna mardisanti jooksma. Meie, nooremad kuulasime paar aastat vanemaid lapsi, kes korraldasid maskide ja kostüümide valmistamist. Mäletan täpselt, et tegime kassi, koka, karu ja veel mingeid muid kostüüme. Kokk jäi sellepärast meelde, et papist tornmütsi tegemine oli meie jaoks väga keeruline. Kogusime ka mõistatusi ja õppisime mardilaulu, et hääled kokku kõlaks. Sedagi mäletan, et loopisime herneid ikka mööda tube laiali, et „majas õnne oleks“. Santimas käisime oma tuttavate juures ja praeguse Kesk tänava eramajades. Kus tuli põles, sinna julgesime laulma ja koputama minna. Igal pool küsiti, et mida sandid ka teha oskavad? Seda küll ei mäleta, et kuskil tuppa poleks lastud. Peale sanditamist istusime oma maja teises trepikojas ja jagasime „sulle, sulle, sulle...“ annetusi, milleks enamasti olid maiustused. Ja pisut raha ka.

Aastal 1978 või 1979 käisime kadrisandis toonase noorteansambliga Maarja, mille juhendaja oli Asta Jääger. Millegipärast ma ei mäleta, et Asta ise oleks meiega kaasas käinud. Meil olid seljas triibuseelikud ja valged pluusid või kampsunid, heledad villased rätid. Olime neljakesi või viiekesi. Käisime rohkem tuttavate juures ja liinibussiga sõitsime isegi Põlva teise otsa KEK-i piirkonda. Mäletan, et kadrilaul oli meil selge, aga põhivaranduseks oli meil oskuste näitamisel ansambllaul. Pille meil kaasas ei olnud. Kui mu mälu mind alt ei vea, siis käisime tookord kadrisanditamas isegi Põlva nn alumises baaris (kiriku kõrval), kus on praegu taara vastuvõtupunkt. „Vara“ jagasime Esta trepikojas, seal oli rohkem ruumi kui toas.

Kaheksakümnendate lõpus käisime mardisandis Põlva ansambliga Seelikukütid. Oma auto oli tol ajal suur luksus. Saime nõusse lasteaia juhataja Anne Pugasti, kes vedas meid mööda Põlvat santima. Mina ja Ester töötasime tol ajal Mudila lasteaias ja olime ka varasemalt kadrisandis käinud Mudila komsomolirühmaga. Käisime ikka valikuliselt, kus arvasime end tuppa lastavat. Enamasti eramajades. Näiteks mäletan, et Mammastes käisime tolleaegse Taevaskoja direktori Väino Kaljuvee kodus, kus Väino meid salaukse kaudu ise välja kollitama tuli. Seelikuküttidel olid kaasas pillid – akordion, kitarr ja jauram. Mängisime igal pool isuga ja ukse taha ei jäetud meid mitte kuskil. Peale seda kadrijooksu pidi Evi oma akordioni välja vahetama, sest niiske ilma ja ebasobilike transporditingimuste tõttu sai pill kõvasti kannatada... Pärast tegime nalja, napsu ja kostiga pidu ka.

Nagu lugeda võib, ei ole ma ise eriti „sante“ vastu võtnud, sest olen ise „tuules“ olnud. Osalejana võin aga märkida, et need on olnud ühed vahvad käimised. Muidugi ei tundnud ma tol ajal „sanditamise“ ajalugu ega põhjust. See lihtsalt oli nii – novembris algul mardid ja natuke hiljem kadrid. Ja mis meil viga oli käia, kui küsimuse asemel „kas kommi, või pommi?“ kõlasid mitmehäälne laul, pillimäng ja põues sädistas rahutu nooruslind. Kahjuks ei ole tõestusmaterjaliks ühtegi fotot lisada.

Oma kadri-, mardisandis käimisi noorusajal meenutas Svetlana Roht.

Hakkame santima!

See oli kaks aastat tagasi (2016), kui käisime koos klassikaaslastega (Miia, Trinity, Kristjan, Teiren ja Andro) Haljala alevikus marti jooksmas. Meid oli kuus. Õhtupoolikul saime minu juures kokku ja tegime endale mardisantidele kohase meigi. Kasutasime minu ema meigitarbeid, et teha endale vuntsid, habe või lausa mõlemad. Meil kõigil olid seljas tumedad riided, nagu peab.

Paar päeva varem olime valmis mõelnud kava ja leppisime kokku, kes mida teeb. Me laulsime, tantsisime ja mängisime plokkflööti, sest me kõik käisime ka flöödiringis. Ja muidugi küsisime pererahvalt mõistatusi.

Alustasime minu trepikojas elavate naabrite juures. Järgmiseks võtsime ette teised trepikojad. Haljalas on kortermajade ukсед mõnel majal kinni, mujal aga lahti. Inimesed reageerisid martide tulekule erinevalt. Mõnel oli arvatavasti meelest ära läinud, et on mardipäev, ja nii kostitati meid sellega, mida juhtus parajasti kodus olema. Oli ka inimesi, keda teadsime kodus olevat, kuid akendele olid kardinad kõvasti ette tõmmatud ja tuli kustutatud – need pered ei soovinud marte vastu võtta. Muidugi oli palju väga toredaid inimesi, kes meid rikkalikult kostitasid. Meie soovisime perele igasugu õnne.

Kõige toredam lugu oli Haljala kirikuõpetaja juures. Temagi ilmselt ei osanud mardisante oodata, kuid ta võttis meid soojalt vastu. Aga küsimusi hakkas esitama hoopis tema, ning kui me õigesti vastasime, saime kommi. Ka jutustas kirikuõpetaja Margit Nirgi meile Haljala kirikust. Lõpetuseks saime kostiks kommi, sidruni ja kamajahu ning ühe alles ilmunud koduloolise raamatu. Selle me kinkisime järgmisel päeval koolis ajalooõpetajale, kes oli selle üle väga rõõmus.

Kirja pani loo Cristel Valeeria Maasik, teda toetasid Andro Martinson, Teiren Tõld, Kristjan Lindlo, Trinity-Ly Tomel ja Miia Vask – kõik Haljala kooli 7. klassi õpilased.

Saagi jagamine. Foto on tehtud 2016. aastal. Pildil Haljala kooli tollal 5. klassi õpilased.